

Т.П. Шестопалова. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – 320 с.

УДК 811.161.

І. О. Воляннюк

Засоби мовного коду у політичному дискурсі Р. Т. Гром'яка

У статті охарактеризовано суть політичного дискурсу як одного з базових понять і термінів політичної лінгвістики. Проаналізовано функціонування засобів мовного коду у політичному дискурсі Р. Т. Гром'яка на лексико-семантичному, синтаксичному та стилістичному рівнях. З'ясовано, що з-поміж лексичних одиниць домінує суспільно-політична лексика. Засобом увиразнення мовлення виступають метафоричні та метонімії перенесення, фразеологізми, вони характеризують діяльність органів влади, формують індивідуальний стиль політика. Серед синтаксичних конструкцій стилістично вагомими є риторичні запитання, конструкції «питання-відповіді»; експресії політичному дискурсу Р. Т. Гром'яка додають речення-заклики, гасла. Вони найбільшою мірою сприяють реалізації основної функції публічного політичного мовлення – функції переконання.

Ключові слова: засоби мовного коду, політичний дискурс, публічне мовлення, суспільно-політична лексика, синтаксичні конструкції.

Means of linguistic code in political discourse by R. Hrom'yak

The article describes the essence of political discourse as one of the basic concepts and terms of political linguistics. It is provided the functioning of the linguistic code in political discourse by R. Hrom'yak on lexical-semantic, syntactic and stylistic levels. It was found that among lexical units dominated social and political vocabulary The metaphorical metonymical transferring, phraseologisms are used as means of expressiveness of the speech act. They characterize the activities of government, form a unique style of politics. Among the syntactical constructions stylistically compelling are the rhetorical questions, constructions "questions and answers". The expression in political discourse by R. Hrom'yak is also created by sentence-watchword, slogans.

They are the powerful means of implementation of the most basic function of public political speech – the convince function.

Key words: *means of linguistic code, political discourse, public speech, socio-political vocabulary, syntactic constructions.*

Р. Т. Гром'як – постать неординарна, багатогранна, надзвичайно талановита: вчений-філолог, публіцист, громадсько-політичний діяч, академік Академії наук вищої школи... Та в якій іпостасі не виступав би Роман Теодорович – він, перш за все, Людина – істинна, справедлива, безкорислива, інтелігентна, патріот рідної землі, який до розпачливого болю в душі намагається віднайти світло у «хащах влади».

Об'єктом нашої розвідки є засоби мовного коду у політичному дискурсі Р. Т. Гром'яка. Матеріалами для дослідження слугували книги «Вертеп» і «Вертеп 2», куди увійшли спогади-роздуми, щоденникові записи, інтерв'ю та політичні виступи автора.

Постановка наукової проблеми та аналіз досліджень. Поняття *політичний дискурс* увійшло в науковий обіг у 2-ій половині ХХ століття. Його дослідженню присвячені праці зарубіжних науковців: Т. ван Дейка, Р. Барта, Л. Філіпса ін.; а також вітчизняних – В. Карасика, С. Кривенко, О. Луньової, В. Павлуцької, І. Петренка, О. Шейгал, О. Януша. Термін *політичний дискурс* сьогодні по-різному трактується у працях лінгвістів, політологів, істориків. За визначенням Ф. Бацевича, «цей вид дискурсу спрямований на майбутній контекст... Майбутні контексти вигідні: їх важко заперечити, неможливо на даний час перевірити. Політичний дискурс моделює інтереси суспільства, тобто він формується авторами і «споживачами», оскільки їх очікування і бажання «вмонтовані» в нього» [1, с. 158]. Специфіка політики, на відміну від інших сфер людської діяльності, полягає переважно в її дискурсивному характері: більшість політичних дій є речовими діями за своєю природою [5, с. 18]. На думку О. Януша, політичний дискурс, як одне з базових понять і термінів політичної лінгвістики, тісно

пов'язаний і розглядається саме в контексті політичної комунікації, тобто в процесі спілкування між учасниками політичної діяльності [6, с.82]. При цьому неабияке значення мають також і невербальні засоби: жести, міміка, постава, інтонація тощо.

Художньо-публіцистичний хист Р. Т. Гром'яка високо оцінений науковцями у численних відгуках, рецензіях, статтях. Питання ж політичного дискурсу Романа Теодоровича, який є «...калейдоскопом подій років 1989 – 1992, на тлі розвалу советської імперії та економічного хаосу» [3, с. 169] сьогодні залишається мало вивченим, що й зумовило **актуальність** нашого дослідження.

Мета розвідки – проаналізувати вербальні компоненти політичних текстів Р. Гром'яка. Для її реалізації вважаємо за необхідне виконати такі **завдання**:

- 1) виявити суспільно-політичну лексику в аналізованих творах;
- 2) проаналізувати засоби мовного коду на лексико-семантичному, синтаксичному та стилістичному рівнях;
- 3) з'ясувати функції названих засобів у політичному дискурсі Р. Т. Гром'яка.

Як зазначалося вище, вагоме значення у мовленні політиків, парламентарів займають як вербальні, так і невербальні компоненти. Сьогодні маємо можливість проаналізувати лише перші з названих засобів.

За тематикою суспільно-політичну лексику, виявлену у виступах Р. Гром'яка, можна поділити на декілька різновидів.

1. Номени політичних партій, організацій, об'єднань: *КПРС, КПУ, ОУН, Крайова рада НРУ, УРП, Демократична партія України* та ін.

2. Назви представників владних структур: *Президент, Голова Верховної Ради Росії, Перший* (про керівників обкому, райкому), *депутат, заввідділом ОДА* тощо.

3. Номени виконавчо-розпорядчих органів влади: *облвиконком, уряд, райком* та ін.

4. Найменування класів, прошарків, груп суспільства: *люди державні, літератори, зв'язківці, вчителі, пенсіонери, робітники, колгоспники, інтелігенція...*

5. Назви етнічних спільнот: *українці, світова цивілізація, нація, народ.*

6. Лексика виборчого процесу: *вибори, округ, народний депутат, передвиборні збори, передвиборна програма, виборці, гласність, трибуна тощо.*

Яскравою рисою політичного дискурсу Р. Гром'яка є вживання метафоричних і метонімічних перенесень. Вони є засобом увиразнення і стосуються переважно характеристики та оцінки діяльності органів влади. Прикладом таких метафор можуть бути: *облвиконком закрутив державну машину; круглий стіл залишився з гострими кутами; у хащах влади зіткнулися демагоги і прагматики; після урядових засідань обіймає сум і розпач; запалало вогнище української культури; підвалини духовності; ліпили «прогностичний» бюджет; у повітрі пахне диктатурою; політичний плюралізм заносить монополістично-унітарним ультиматизмом; вилити словесний окріп; владний вертеп; рік за роком спливає ... А вертеп триває... та інші.*

Дещо рідше мовець використовує метонімію. Найчастіше це перенесення назв заходів на їхніх учасників або назв установ на людей, які там працюють: *спіймав на гачок Конституційний суд; з'їзд народних депутатів Російської Федерації розігрує сценарій; (бізнесмен) має «інтерес» у вигляді СП «Едланд»; демократичні сили мусять об'єднатися тощо.*

Особливого колориту індивідуальному стилю політика надають фразеологізми: *беруться за чуби; силуваним конем далеко не заїдеш; глибоко закидається вудка; товчемо воду в ступі; ось де собака заритий; в кого слова масні, в того пироги пісні; на милування нема силування; перемішали..., як горох з капустою та інші.*

Пропагуючи ідею толерантного вирішення суспільно-політичних проблем, Р. Гром'як зупиняється й на такому аспекті як культура спілкування. В одному із

виступів, обґрунтовуючи «суспільний вертеп», шукаючи шляхи співробітництва в ім'я національного відродження і порятунку, він аналізує лексику двох протистоящих сил: депутатів – членів КПРС – КПУ та представників Народного руху України. Це «взаємні претензії двох політичних полюсів» [2, с. 178]. Члени комуністичних партій називають опонентів-рухівців *«дестабілізаційними елементами, екстремістами, сепаратистами, націоналістами, антикомуністами; найм'якше і дипломатично: наші ідейні опоненти, противники; гостро-публіцистично: переродженці, бандерівці, фашисти, наймити іноземних розвідок»* [2, с. 178]. Аналогічно у виступах «рухівців» на адресу комуністів можна почути: *«партапарат, партійно-кадебістська мафія, комуняки, коритники»* [2, с. 178]. Проте така негативно забарвлена лексика, що функціонує в усному мовленні парламентарів, у документах і програмах замінюється емоційно нейтральними формулами. Наприклад: *«комуністична ідеологія за 70 років радянської влади виявила свій ілюзорний, ненауковий характер і практичну нездійсненність... Соціалістична система програла в економічному змаганні з соціалізмом і опинилася у глибокій кризі»* [2, с. 179] тощо. Розважливий політик, інтелігент Р. Гром'як погоджується з тим, що дискусії можливі, але «їх треба проводити спокійно, з окремих проблем, за «круглими столами ... правда в ідеології танками не виборюється. Її шукають в полеміці.» [2, с. 180].

Спогади, публіцистичні статті, інтерв'ю та виступи Р. Т. Гром'яка наскрізно пройняті вірою в національну ідею, оскільки «...вона незнищенна, бо впливає з природи людини і нації...» [4, с. 66], та вірою в Бога. «Бог створив нас за власною подобою ... залишив нам Всевишній універсальні заповіді...» [3, с. 14], – розмірковує політик. Він визначає найвищі цінності: Бог, Україна, Правда – і називає їх трійцею [3, с. 15]. Йому боляче за гноблену віками українську націю, і в одному зі спогадів чуємо заклик від імені всього українського народу: «Годі повчати і цькувати. Годі принижувати і співчувати. Годі зверхньо поплескувати по

плечу і обіцяти. Годі мордувати і винародовлювати націю» [2, с. 105]. Непохитна віра Р. Гром'яка в національну ідею базується, насамперед, на знанні історії та культури України: «Не може бути історичної пам'яті українця без усвідомлення місця і ролі в нашій історії славного запорізького козацтва. Не можна бути українцем, не засвоївши творчості Івана Вишенського і Григорія Сковороди, Тараса Шевченка та Івана Франка, Лесі Українки та Ольги Кобилянської...» [2, с. 106]. «То ж чи знаємо власну історію? Чи вміємо вслухатися в діалог голосів історії?» [4, с. 66]. Над цими питаннями варто задуматися й кожному з нас сьогодні. Саме незнання історії створювало й створює чимало перешкод у боротьбі за незалежність. «Власні амбіції окремих діячів, як і незнання історії України, невігластво нащадків і нетолерантність їх вождів не раз шкодили нашому народові в його боротьбі за волю й самостійність. Дай, Боже, уникнути цих недуг хоч зараз» [4, с. 30]. Біль за долю України виливається ще в одному зі спогадів публіциста: «Леле, Україно... Хто ж так тяжко согрішив, що маєш сторожтерзану історію, складну Долю?» [3, с. 132].

В унісон з питанням національної ідеї звучить проблема офіційного табу на окремі власні назви, яку Р. Т. Гром'як порушує у доповіді на першому з'їзді ДемПУ (15 грудня 1990 року): «Нарешті, маємо ще один пласт історичних традицій першої половини нашого століття у боротьбі за українську незалежну державність, на якій досі накладено офіційне табу. Назви політичних утворень, військових формувань, прізвища учасників – все викликає в ревнителів «історичної правди» активне неприйняття, а в багатьох співгромадян (передусім на Східній Україні) – страх. ОУН, УПА, Євген Коновалець, Августин Волошин, Степан Бандера, Андрій Мельник, Микола Лебідь, Роман Шухевич...» У цій же доповіді Роман Теодорович наводить синонімічний ряд до поняття «бандерівщина»: воно «асоціюється з бандитизмом, стійко позначає образ ворога – самостійника, націоналіста, антисеміта, сепаратиста, вбивці, запроданця, екстреміста...» [2, с. 139].

Толерантний, виважений політик, глибоко віруючий християнин, патріот-українець, чесна, працьовита людина, Р. Т. Гром'як опиняється «на вістрі того, що зветься Влада» [3, с. 47], де розклад робочого тижня – «Це часовий каркас лабіринтів, якими йде людина, що причетна до влади» [3, с. 47], і закликає: «Треба працювати. ...не зневірюйтесь! ... потрібна терпеливість» [3, с. 52]. Зустрічі «віч-на-віч з капризною дамою-Владою» [3, с. 17] не зламали життєвого кредо політика: «Суддею в кожній людині має бути совість» [2, с. 41].

Аналіз стилістичного та синтаксичного рівнів політичного дискурсу Р. Т. Гром'яка засвідчує, що з-поміж синтаксичних конструкцій значну частину займають риторичні питання. Вони виконують експресивну та підсилювальну функції. Наприклад: «Що б то була за мати, яка б відреклася дітей, котрі пішли від неї в світ?» [2, с. 109] (про Українську соціалістичну республіку); «Бо ж хіба то гріх чи політичний злочин забирати воедино землі свого народу, розчетвертовані і захоплені чужинцями?» [2, с. 103]; «І хіба ми не знали, наскільки делікатні ці питання?» [2, с. 249] та ін.

Часто вживаними є конструкції «питання-відповідь», які сприяють активізації уваги слухачів (читачів), пожвавлюють монологічний виклад думки, увиразнюють зміст повідомлюваного. «Подумаймо, чи ті пороки, недоліки і ганджі зникли з нашого життя сьогодні? Ні, вони ще поглибилися і зросли.» [4, с. 105]. «Чому вийшли на мене? В американському її відділенні багато американців українського походження.» [3, с. 234]. «Хто ж має бути суддею і вчителем Правди, Справедливості? Хто? Коли? Суддею в кожній людині має бути совість.» [2, с. 41]. Роздумуючи про долю України, автор запитує: «Що ж нас урятує?» – і відповідає: «Сподіваємось на віру в Бога. Ми усі – християни, українці. І слово маємо єдине. А не мирять нас ні віра, ні нація, ні слово.» [2, с. 112].

Низка синтаксичних конструкцій – це речення-заклики, гасла про майбутнє незалежної України, про добро, справедливість і милосердя. Найчастіше – це синтаксеми з

нульовим підметом. Наприклад: «Будьмо господарями у власній хаті, дбаймо про її розбудову...» [2, с.106]; «Працюючи сьогодні, думаймо про день завтрашній, борімося з застоєм у собі, навколо себе і над нами...» [2, с.190]; «За вільну людину, за незалежну демократичну Україну» [2, с.183]; «...ще раз звертаюся до вашого християнського милосердя і почуття громадянського обов'язку: працюймо разом во славу України, а наші власні уподобання – то мізерія...» [3, с.16]; «Перечитуймо кожну сторінку своєї історії» [2, с.309]; «Бути байдужими до пекучих проблем сучасності – злочинно!» [2, с.181].

Мовленню Р. Гром'яка притаманне часте використання звертань, як цього й вимагають жанри політичного дискурсу (виступ, промова, звернення). Наприклад: «Дорогі країни!», «Високоповажні громадяни вільної України» [3, сс.14, 16], «Шановні країни! Пані та панове!», «Високоповажний пане президенте Світової Ліги за свободу і демократію!» [3, сс.119, 120], «Паново-товариство!», «Шановні добродії» [2, сс.137, 140], «Шановні колеги, запрошені й зібрані!» [2, с.177], «Шановні товариші!» [2, с.188], «Шановний товаришу редактор газети „Літературна Україна”» [2, с.213] тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Політичний дискурс, як одне з базових понять і термінів політичної лінгвістики, розглядається у контексті політичної комунікації як основний засіб спілкування з народом. Проведене нами дослідження функціонування засобів мовного коду на різних рівнях у політичному дискурсі Р. Т. Гром'яка дозволяє зробити такі висновки:

- домінантою на лексичному рівні виступає суспільно-політична лексика, представлена різними тематичними групами;

- доповнюють цей ряд лексичних одиниць метафоричні та метонімічні перенесення, фразеологізми, які виступають засобом увиразнення мовлення політика, характеризують діяльність органів влади, формують індивідуальний стиль мовця;

- з-поміж синтаксичних конструкцій стилістично вагомими є риторичні запитання, конструкції «питання-відповіді»;

- експресії політичному дискурсу Р. Гром'яка додають речення-заклики, гасла. Вони найбільшою мірою сприяють реалізації основної функції публічного політичного мовлення – функції переконання.

Здійснена нами розвідка не вичерпує всіх аспектів аналізованого політичного дискурсу. Зокрема, детальніше його опрацювання дозволить описати комунікативні тактики та стратегії політика, висвітлити питання ідіолекту Р. Т. Гром'яка, що й вбачаємо перспективою подальших досліджень.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – 2-е вид., доп. – К., 2009. – 376 с.
2. Гром'як Р. Вертеп, або Як я став народним депутатом СРСР і що з того вийшло / Роман Гром'як. – Тернопіль, 1992. – 335 с.
3. Гром'як Р. Вертеп – 2, або У хащах влади / Роман Гром'як. – Тернопіль, 1995. – 287 с.
4. Гром'як Р. Культура, політика, інтелігенція: публіцистика / Роман Гром'як. – Тернопіль, 1996. – 109 с.
5. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М., 2004. – 326 с.
6. Януш О. Б. Дискурс у системі політичної лінгвістики / О. Б. Януш // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 51. Філологічні науки. – Житомир, 2010. – С. 81 – 84.

УДК 821.161.2

Р. О. Дубровський

Автобіографічна проза Р. Гром'яка та Г. Гордасевич: особливості самопрезентації автора

У статті аналізується автобіографічна проза Г. Гордасевич та Р. Гром'яка. Особливу увагу зосереджено на проблемі самопрезентації автора, визначенні засобів текстового коду, які